

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 7 (296) ЖОВТЕНЬ

2015

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 7 (296) жовтень 2015

Частина I

За матеріалами

*Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Національно-патріотичне виховання дітей і молоді
в контексті ствердження суб'єктності української держави»*

Засновано в лютому 1997 року (27)

Свідоцтво про реєстрацію:

серія КВ № 14441-3412ПР,

видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку

наукових фахових видань України

(педагогічні науки)

Наказ Міністерства освіти і науки України № 793 від 04.07.2014 р.

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних

«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю

№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

(протокол № 3 від 30 жовтня 2015 року)

Виходить двічі на місяць

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор **Курило В. С.**

Заступник головного редактора –

доктор педагогічних наук, професор **Савченко С. В.**

Випускаючі редактори –

доктор історичних наук, професор **Михальський І. С.,**

доктор медичних наук, професор **Виноградов О. А.,**

доктор біологічних наук, професор **Іванюра І. О.,**

доктор філологічних наук, професор **Галич О. А.,**

доктор філологічних наук, професор **Глуховцева К. Д.,**

кандидат філологічних наук, професор **Пінчук Т. С.,**

доктор філологічних наук, професор **Дмитренко В. І.,**

доктор педагогічних наук, професор **Харченко С. Я.**

Редакційна колегія серії „Педагогічні науки”:

доктор педагогічних наук, професор **Ваховський Л. Ц.,**

доктор педагогічних наук, професор **Гавриш Н. В.,**

доктор педагогічних наук, професор **Докучаєва В. В.,**

доктор педагогічних наук, професор **Лобода С. М.,**

доктор педагогічних наук, професор **Караман О. Л.,**

доктор педагогічних наук, професор **Сташевська І. О.,**

доктор педагогічних наук, професор **Хриков Є. М.,**

доктор педагогічних наук, професор **Чернуха Н. М.**

Редакційні вимоги

до технічного оформлення статей

Редколегія «Вісника» приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см ; верхній колонтитул — 1,25 см , нижній — 3,2 см .

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***), 2012.

Статті у «Віснику» повинні бути розміщені за рубриками.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга – номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13 – 14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова «Список використаної літератури» або після слів «Список використаної літератури і примітки» (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 15 рядків (українською, російською) та 22 рядки (англійською) мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора: (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри; домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

© ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015

Ignatovich O. G. The modern discourse of patriotic education: traditions and innovations

The article is devoted to the actual problem of functioning of discourse of patriotic education in the contemporary socio-historical and socio-cultural conditions. It discloses the main approaches to the characterization of the concepts of „discourse”, „pedagogical discourse”, the principles of the implementation of the discursive approach to the analysis of problems of education pupils and students.

On the basis of the interdisciplinary context of discourse analysis concepts presented substantial characteristic of „patriotism”, „patriotic education”. It stressed the need to study the context, in particular forms of thinking and perception of the role of metaphor, associative links, various forms of influence on the consciousness and subconscious of youth in the process of implementing the tasks of patriotic education. Disclosed relationship pedagogical and political discourses in the justification of the specifics of the discourse of patriotic education in modern conditions.

A general description of the genesis of the concept of „patriotism” in the history of Ukrainian and foreign pedagogical thought, such elements of discourse of patriotic upbringing like heroes, symbols, holidays, Fatherland and others.

The features of texts of modern political discourse, have a significant impact on the various aspects of the patriotic education of the younger generation, the role of language in the discourse of growth patriotic education.

Key words: patriotism, patriotic education, discourse, educational discourse, political discourse, the discourse of patriotic education, concept, metaphors.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 37.013+37.035.6

Н. А. Литвинова

**УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ТА СУЧАСНЕ
ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ**

В період розвитку України як суверенної держави відродження духовності суспільства, проблема виховання громадянина і патріота з всебічним і гармонійним внутрішнім світом стоїть надзвичайно гостро.

Соціальний педагог – одна з основних постатей сучасної школи. Висока свідомість, доброзичливість, добровільна та безкорисна допомога людям, нетерпимість до байдужості, жорстокості, тактовність і

витриманість, працелюбність і талановитість є складовою професійних якостей соціального педагога. Саме на таких рисах, характерних і українському народові, формувалася і народна педагогіка, яка на певному ступені виступає як засіб формування патріотичної особистості.

Думка К. Д. Ушинського не втратила актуальності і в наш час: «Вчителі впливають на учня силою свого особистого прикладу, високою культурою відносин з товаришами по роботі, виявом добрих почуттів у відносинах з усіма людьми і в першу чергу з дітьми...» [4, с. 35]. Саме своїм прикладом, соціальний педагог втілює типові якості українського народу: національний характер, національну свідомість та самосвідомість, національний спосіб мислення, національну філософію, національну ідеологію, національну деонтологію [2, с. 12].

Виховання на ідеях народної педагогіки досліджувалось такими видатними вченими як Г. Ващенко, О. Духнович, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський.

Вдосконалення патріотичного напрямку виховання починається: з пробудження національної свідомості та гідності суб'єктів виховного процесу, з поглиблення знань з історії рідного народу; з залучення до українського мистецтва, фольклору та літератури загалом; з підвищення загальної та національної культури. Українські науковці М. Стельмахович та Ю. Руденко зробили величезний внесок в утвердження національної системи виховання в школі та вузі. Ними була розроблена програма, в якій передбачається [2, с. 18]:

- виховання молоді (учнів, студентів) в дусі українського патріотизму й добросусідського ставлення до інших народів;
- формування в них почуття національної гордості й людської гідності;
- плекання рис гуманності й демократизму;
- розвиток творчого педагогічного осмислення;
- формування умінь самостійно поповнювати знання з етнопедагогіки і на їх основі вдосконалювати культуру педагогічної праці.

О. Вишневський запропонував складений Кодекс вартостей сучасного українського виховання [5, с. 71 – 73]. Розглянемо декілька елементів системи моральних цінностей:

Абсолютні, вічні вартості: віра, надія, любов, гідність, сумління, правда, досконалість, доброта, чесність, щирість, співчуття, милосердя, прощення, благородство, краса, свобода, нетерпимість до зла, служіння, оберігання життя, мудрість, справедливість.

Основні національні вартості: українська ідея, державна незалежність України, самопожертва в боротьбі за свободу нації, патріотизм, готовність до захисту Батьківщини, єдність поколінь на основі віри в національну ідею, почуття національної гідності, історична пам'ять, громадянська національно-патріотична активність, пошана до державних та національних символів, любов до рідної культури, мови,

національних свят і традицій, пошана до Конституції України, підтримка владних чинників у відстоювання незалежності України та розбудові атрибутів державності, орієнтація власних зусиль на розбудову Української держави і розвиток народного господарства; прагнення побудувати справедливий державний устрій, протидія антиукраїнській ідеології, готовність стати на бік народів, які борються за національну свободу; сприяння розвитку духовного життя українського народу.

Основні громадянські вартості: свобода; прагнення до соціальної гармонії; відстоювання соціальної та міжетнічної справедливості; культура соціальних і політичних стосунків; пошана до Закону; рівність можливостей; свобода слова; пріоритет ідеї громадянськості над ідеєю влади; рівність громадян перед Законом; самовідповідальність людини; права людини – на життя, власну гідність, безпеку, приватну власність, рівність можливостей тощо; суверенітет особи; право на свободу думки, совісті, вибору конфесії, участі у політичному житті, проведенні зборів, самовираження тощо; готовність до захисту індивідуальних прав і свобод; обов'язки, що випливають з прав і свобод інших народів; пошана до національно-культурних вартостей інших народів; повага до демократичних виборів і демократично обраної влади; толерантне ставлення до чужих поглядів, якщо вони не суперечать абсолютним і національним вартостям; пошана до праці як до головного джерела суспільного добробуту.

Однак цей Кодекс вартостей не можна вважати парадигмою національного виховання але він може слугувати основою для складання виховних програм. Компоненти системи вартостей визначають основу поведінки і життєдіяльності окремої людини або певних спільнот. Так, абсолютно вічні мають загальнолюдський характер (доброта, чесність, мудрість, любов та ін.); національні, мають значення для одного народу і не завжди поділяються іншими народами (патріотизм, історична пам'ять тощо); громадянські, декларують поняття прав і свобод людини, обов'язків перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, що застосовується в демократичних суспільствах.

Характерною особливістю громадянського становлення особистості, як патріота, є врахування її менталітету (ментальності) – специфічного світосприймання, світовідчуття, світогляду, бачення світу і себе у світі, національного характеру, вдачі, які виробляються під впливом багатовікових культурно-історичних, геополітичних, природно-кліматичних чинників.

У сучасній соціальній філософії України під поняттям «громадянин України» маються на увазі не тільки українці (по національності), а всі громадяни, що проживають на її території і є представниками різних націй та національностей [5, с. 93]. Одже, ми бачимо, що виховати свідомого патріота і громадянина означає сформувати в особистості комплекс моральних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та світогляду, спонукальною силою дій,

вчинків, почуттів, які спрямовані на саморозвиток, самоорганізацію особистості та розвиток усіх сфер суспільного життя.

Патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання: дитиноцентризму, природовідповідності, культуровідповідності, гуманізму, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку. Серед них [3, с. 106]:

- *принцип національної спрямованості*, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- *принцип самоактивності й саморегуляції* забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

- *принцип полікультурності* передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;

- *принцип соціальної відповідності* обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;

- *принцип історичної і соціальної пам'яті* спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- *принцип міжпоколінної наступності*, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

Відтак патріотичне виховання ґрунтується на ідейному багатстві народу, його морально-етичних цінностях, виховній мудрості, що трансформовано в його педагогічному досвіді.

Патріотизм на даний час є нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі діти стали національно свідомими громадянами – патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі; і особистості, яка своєю діяльністю, любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності з метою створення умов для вільного

саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб розвиток особистості та становлення її патріотичної самосвідомості здійснювався на моральній основі. Введення підростаючого покоління в систему цінностей демократичного суспільства передбачає у нього основ громадянської культури. Так, патріотизм є одним з елементів громадянської культури.

Патріотизм (з грецької – співвітчизник, той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них, на жертви й на подвиги). Дослідники розрізняють два поняття патріотизму: конституційний та етнонаціональний. Конституційний патріотизм – це дотримання рамок конституції держави, де поняття Батьківщина базується на всьому комплексі ідей, що лягли в основу основного документу держави. Етнонаціональний патріотизм – це любов до Батьківщини, бажання створити суверенну державу й проголосити її незалежність, захист своєї Вітчизни від будь-якої агресії, підтримка знедолених народів.

Отже, патріотична свідомість є ядром громадянської свідомості, що виражається в любові до своєї країни, її культури, традицій, а також у турботі про свій народ, у прагненні затвердження України як правової, демократичної держави, у готовності відстояти незалежність України.

Корінні зміни, що відбуваються у державі і суспільстві, в її економічному, політичному і соціальному житті в останні роки, впливають на процес патріотичного виховання. Традиційні методи виховання неефективні та застарілі, пронизані штампами і формалізмом. На сучасному етапі необхідно змістити акценти, переглянути функції і методи виховного впливу спираючись на вікові й індивідуальні особливості, унікальний світ кожної особистості [5, с. 105].

Народно-педагогічні методи виховання будуються на вікових тенденціях українського народу з використанням скарбниць народної мудрості. Сьогодні відбувається процес активного відродження козацької педагогіки, як частини народної педагогіки, і козацьких виховних традицій. Важливим кроком у процедурі реалізації ідеї патріотичного виховання є поширення знань про козацький національно-визвольний рух. У цій справі допомагають фольклорні джерела, історичні документи, козацькі літописи, наукові дослідження про козаччину. Ефективною формою виховання є створення молодіжних гуртків і загонів, дитячих та юнацьких об'єднань, які займаються вивченням історії українського козацтва, дослідженням героїчного життя, подвижницької діяльності гетьманів, отаманів. Доцільно впроваджувати в школі програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства, історії української козацької державності. Доцільно відроджувати військово-спортивні мистецтва наших предків: верхова їзда, стрільба, володіння списом, шаблею, плавання, боротьба, кермування човном, подолання перешкод.

Не слід забувати, що козаки були вправними господарями, мудrimi хліборобами, примножувачами скарбів рідного краю. Учні можна

прилучати до молодіжно-козацьких об'єднань спрямованих на оволодіння господарською винахідливістю та кмітливістю, гнучкості мислення та творчою ініціативою, підприємливістю та діловитістю козаків.

Базою для розвитку традицій козацтва є пізнання сутності й особливостей козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих виявів українського національного духу. Традиційні посвяти у козачата, проведення фестивалів на козацьку тематику, оформлення кабінетів народної педагогіки, музеїв козацької слави, кімнат народознавства і майстерень народних ремесел покликані формувати в учнівської молоді норми і правила лицарської поведінки, залишати в їхніх серцях ідеали національної краси, добра, істини, надихати на патріотичні справи, пробуджувати національну свідомість і самосвідомість. На особливу увагу заслуговує вивчення і застосування на практиці народних знань з медицини, астрономії, метеорології, кулінарії. Необхідно організовувати виставки, ярмарки, конкурси, вікторини, зміст яких відображає різноманітні грані українського народу.

На порядку денному стоїть потреба створення науково-методичного центру для навчальних закладів всіх рівнів акредитації, який би розробляв навчальні плани, програми, методичні рекомендації до інтегрованих курсів з «Народної педагогіки», «Козацької педагогіки», «Етнопедагогіки», «Етнографії», «Педагогіки народознавства» тощо.

Відродження і творчий розвиток у сучасних умовах народної педагогіки є одним з ефективних шляхів становлення і вдосконалення системи виховання, формування в молоді духовності, патріотичності, утвердження державної незалежності України. Народна педагогіка є динамічною виховною системою, яка змінюється й удосконалюється разом з соціально-політичним розвитком суспільства.

Подальші наші наукові розвідки буде спрямовано на вивчення народних виховних засобів та методів, як джерело збагачення педагогічної науки з питань будівництва національної школи, становлення громадянина.

Список використаної літератури

- 1. Бабічев О. І.** Виховувати громадянина України. Українська народна педагогіка та сучасне національне виховання. Метод. посібник / Бабічев О. І., Чернуха М. Н., Панченко А. О. – Луганськ, 2000. – 130 с.
- 2. Коротєєва В. О.** Науково-педагогічні основи вивчення української народної педагогіки у ВУЗі (в 3-х. ч.) / В.О. Коротєєва / ред. М. П. Тимченко. – Миколаїв, 1994. – Ч. 1. – 116 с.
- 3. Мельничук С. Г.** Педагогіка (Теорія виховання) : навч. посіб. / С. Г. Мельничук. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 268 с.
- 4. Мосіяшенко В. А.** Українська етнопедагогіка: Навч. посіб. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. – 176 с.
- 5. Теорія виховання: курс лекцій / О. Є. Олексюк (уклад.).** – Миколаїв : Іліон, 2007. – 268 с.

Литвинова Н. А. Українська народна педагогіка та сучасне патріотичне виховання

У статті розглянуто особливості виховання молоді (учнів, студентів) в дусі українського патріотизму на засадах народної (козацької) педагогіки як неодмінної умови модернізації національної системи виховання; визначено складові патріотизму, систему вартостей особистості; обґрунтовано загально педагогічні та власні принципи патріотичного виховання. Стаття орієнтує на вивчення і усвідомлення виховного досвіду для підвищення рівня патріотичної свідомості, духовності, відродження народних традицій у системі виховання. Автором здійснено аналіз поняття «патріотизм», «патріотична свідомість», «громадянська культура»; охарактеризовано засоби та шляхи відродження козацької педагогіки, як складової народної педагогіки, і козацьких виховних традицій.

Ключові слова: патріотичне виховання, патріотизм, патріотична свідомість, народна педагогіка, козацька педагогіка.

Литвинова Н. А. Украинская народная педагогика и современное патриотическое воспитание

В статье рассмотрены особенности воспитания молодежи (учащихся, студентов) в духе украинского патриотизма на основе народной (казацкой) педагогики как неременном условии модернизации национальной системы воспитания; определены составляющие патриотизма, систему ценностей личности; обоснованно общие педагогические и собственные принципы патриотического воспитания. Статья ориентирует на изучение и осознание воспитательного опыта для повышения уровня патриотического сознания, духовности, возрождения народных традиций в системе воспитания. Автором осуществлен анализ понятия «патриотизм», «патриотическое сознание», «гражданская культура»; охарактеризованы средства и пути возрождения казацкой педагогики, как составляющей народной педагогики, и казацких воспитательных традиций.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, патриотизм, патриотическое сознание, народная педагогика, казацкая педагогика.

Litvinova N. Ukrainian folk pedagogy and contemporary patriotic education

The radical changes taking place in the state and society and its economic, political and social life in recent years, influencing the process of patriotic education.

The article describes the features of education of young people (students) in the spirit of patriotism based on Ukrainian folk (Cossack) pedagogy as a precondition for modernization of the national system of education. The components of patriotism, the value system of the person; reasonably general pedagogical and patriotic education of their own principles.

The article focuses on the study and the realization of educational experience to enhance the level of patriotic consciousness, spirituality, revival of national traditions in the system of education. The author analyses the concept of „patriotism”, „patriotic consciousness”, „civic culture”. Renaissance and creative development in the present conditions of folk pedagogy is an effective way of growth and improvement of education, youth formation in spirituality, patriotism, strengthening of state independence of Ukraine; characterized by the means and ways to revive Cossack pedagogy, as a part of folk pedagogy and educational Cossack traditions.

Key words: patriotic education, patriotism, patriotic consciousness, folk pedagogy, Cossack pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 04.10.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.035.6

І. А. Мурсамітова, Т. В. Гарбузюк

ДЕЯКИ АСПЕКТИ ОСНОВ СУЧАСНОГО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Державотворчі процеси, що відбуваються в Україні протягом останнього десятиліття зумовлюють необхідність вирішення проблеми виховання національно свідомих громадян, справжніх патріотів, відданих Вітчизні, готових до плідної праці в ім'я рідного народу.

Патріотичне виховання належить до пріоритетних напрямів національної системи виховання і передбачає формування патріотичних почуттів, любові до свого народу, глибокого розуміння громадського обов'язку, готовності у будь-який час стати на захист Батьківщини. Національне виховання – це виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій виховній мудрості. Національне виховання є конкретно-історичним виявом загальнолюдського гуманістичного і демократичного (громадянського) виховання. Мета національно-патріотичного виховання учнів – формування національної самосвідомості, усвідомлення власної гідності, традиційних цінностей культури [1, с. 17].

Проблема виховання громадянина постала перед людством тоді, коли виникла перша держава. І актуальною вона буде доти, доки держава існуватиме як соціальний інститут. Адже існує пряма залежність між державою і людиною. Якісно нову демократичну державу можуть створити лише свідомі громадяни, які люблять Україну, свій народ, націю і готові самовіддано служити їх інтересам. Тому громадянсько-